

УДК 821.174

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.24.2.37>

**ЛІТЕРАТУРНІ «ЕНЦИКЛОПЕДІЇ» ЛАТВІЇ: ВІД ДРУКОВАНИХ КНИГ
ДО ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯ LITERATURA.LV.**

**THE LITERARY «ENCYCLOPEDIAS» OF LATVIA: FROM PRINTED BOOKS
TO ONLINE PUBLICATIONS LITERATURA.LV.**

Пупурс І.В.,

orcid.org/0000-0001-5353-731X

доктор філологічних наук,

старший науковий співробітник відділу компаративістики

Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка Національної академії наук України

Історія латвійських літературознавчих видань енциклопедичного характеру налічує вже близько сто років. Деякі із них виходили на території Латвії, інші – закордоном, за допомогою латиської еміграції. 1902 р. М. Аронс уклав досить солідний «Покажчик латиської перекладеної художньої літератури». Потім з'явилися «Покажчик латиської літератури» Я. Місінша (1924 – 37), «Книги для латгальських латишів...» В. Сейле (1936), «Латиські письменники» (1955) та інші. Об'єктом систематизації здебільшого була оригінальна або перекладена література латишів якось певного періоду. Хоча мали місце і видання, присвячені виключно літературам народів, які проживали на території Радянського Союзу («Народні письменники СРСР» (1970), де достатньо представленим виглядає українське письменство як частина латиськомовного перекладознавства). В часи радянської окупації в Латвії виходили й двомовні (латисько-російські) покажчики, як-от «Латиське радянське літературознавство і критика: бібліографічний

показчик» (1984 – 1987). Ця книга наскрізь забарвлена комуністичною пропагандою, але її інформаційний список – широкоохоплюючий і різноматичний. Ще одним із знакових латвійських літературних показників є «Бібліографія видань латиської еміграції», яку уклав Б. Єгерс (1968 – 96). З 90-х років ХХ ст. починають з'являтися вузькофакхові солідні бібліографічні показники, як-от «Показчик латиських романів. 1873 – 2013» (1997), «Показчик збірок латиської поезії» (2010), «Показчик латиських п'єс» (2013), «Показчик латиської короткої прози» (2015).

У латвійському літературознавстві присутні і різні бібліографічні або автобіографічні словники, збірки життєписів або так звані «літературні портрети». Найавторитетнішими є біографічний словник «Латвійська література у біографіях» (1992, 2003), «Портрети латиських письменників» (1994 – 2002), «Автопортрети: автори, які розповідають про себе» (1965).

Англомовні довідники («Балтійська драма...» (1981), «Балтійські письменники: Естонія, Латвія, Литва...» (2009) акцентують на взаємопов'язаності літератур трьох країн Балтії та презентують їх як нероздільне мистецьке явище.

Першою справжньою літературно-мистецтвознавчою енциклопедією Латвії можна назвати «Література Латвії у портретах» (1926), упорядником якої був А. Пранде. У цій книзі, що охоплює період від 1530 до 1926 років, було зібрано понад 1300 біографій і 1228 зображень. А декілька років тому в Латвії з'явився інтернет-портал **literatura.lv** – перша і наразі єдина латвійська літературна енциклопедія подібного формату.

Власне, у цій статті описуються і аналізуються літературні енциклопедичні видання Латвії, починаючи від перших років ХХ ст. і до наших днів, які є вагомими першорядними інформаційними орієнтирами для тих, хто хоче вивчати письменництво цієї балтійської країни.

Ключові слова: латиська література, латвійська література, біографічний показчик, біографічний словник, автобіографія, довідник, літературний портрет, енциклопедія.

The history of Latvian literary publications of an encyclopedic nature is about a hundred years old. Some of them were printed on the territory of Latvia, others abroad, with the help of Latvian emigration. M. Arons compiled a rather solid «Index of Latvian Translated Fiction» in 1902. Then appeared J. Misinsh's «Index of Latvian Literature» (1924 – 37), V. Seile's «Books for Latgale Latvians...» (1936), «Latvian Writers» (1955) and others. The object of systematization was mainly original or translated Latvian literature of a certain period. Although there were also publications devoted exclusively to the literature of peoples, who lived in the territory of the Soviet Union («People's Writers of the USSR», 1970), where Ukrainian literature seems to be sufficiently represented as a part of Latvian translation studies). During the Soviet occupation the bilingual (Latvian-Russian) indexes were also published in Latvia, such as «Latvian Soviet Literary Studies and Criticism: Bibliographical Index» (1984 – 1987). This book is full of a communist propaganda, but its informational list is wide and diverse. Another significant Latvian literary index is the «Bibliography of the Latvian Emigration's Publications» (1968 – 96) compiled by B. Yegers. Since the 90s of the XX century the highly specialized solid bibliographic indexes are beginning to appear, such as «Index of Latvian Novels. 1873 – 2013» (1997), «Index of the Collections of Latvian poetry» (2010), «Index of Latvian Plays» (2013), «Index of Latvian Short Prose» (2015).

There are also various bibliographic or autobiographical dictionaries, collections of biographies or so-called «literary portraits» in Latvian literary studies. The most authoritative are the biographical dictionary «Latvian Literature in Biographies» (1992, 2003), «Portraits of Latvian Writers» (1994 – 2002), «Self-portraits: Authors who Tell about Themselves» (1965).

English-language reference books («Baltic Drama...» (1981), «Baltic Writers: Estonia, Latvia, Lithuania...» (2009) emphasize the interconnectedness of the literatures of three Baltic countries and present them as an inseparable artistic phenomenon.

The first true literary and artistic encyclopedia of Latvia can be called «Latvia's Literature in Portraits» (1926), compiled by A. Prande. This book covers the period from 1530 to 1926 and contains over 1,300 biographies and 1,228 images. A few years ago the internet portal **literatura.lv** appeared in Latvia. It's the first and currently the only Latvian literary encyclopedia of this format.

Actually, in this article I describe and analyze the literary encyclopedic editions of Latvia, starting from the first years of the 20th century and to the present day, which are important primary reference points for those, who wish to study the literature of this Baltic country.

Key words: Latvian literature, biographical index, biographical dictionary, autobiography, handbook, literary portrait, encyclopedia.

Постановка проблеми. Література Латвії, цієї невеликої європейської країни, є численною і наддивовижу різноманітною. Це саме можна сказати і про латвійське літературознавство. Втім, якщо про латиську літературу в Україні дещо відомо, то доробок латиських літературознавців залишається до сих пір білою плямою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Звичайно, деяка інформація (здебільшого через посередництво російськомовних джерел) просочувалася на сторінках україномовних перекладів творів латиських письменників, статей про них в Українській літературній енциклопедії (УЛЕ)

та Шевченківській енциклопедії (ШЕ), поодиноких компаративних дослідженнях вітчизняних учених. Підтвердженням цього є передмови М. Терещенка і С. Тельнюка до лірики Я. Райніса [5; 6], І. Драча – до творів О. Вацїєгіса [3; 4], М. Жулинського – до роману «Клітка» А. Бела [2], В. Козаченка – до новел А. Упітса [11]. Свого часу авторкою «Латиської літератури» для УЛЕ стала латвійська філологиня М. Абола (Mirdza Ābola) [1], а Б. Звайгзне, Н. Нікіпелова, Г. Васильєва, А. Шпиталь – статей про латиських письменників [8; 9; 10]. Мабуть, в Україні найбільше досліджували літературу Латвії Анатолій Шпиталь і Юрій

Садловський, які володіли латиською мовою. Приміром, першим була захищена кандидатська дисертація на тему «Проблемні формування морального світу сучасника в радянській літературі (досвід порівняльно-типологічного аналізу на матеріалі української і латиської прози 1960 – 1970-х років)», написана стаття «Латиська література і Шевченко» [12] для ШЕ, а другим – «Латвійський модернізм на рандеву з українським модернізмом (Майже заклик)» [7] та ін.

Постановка завдання. Зрозуміло, що ці поодинокі вкраплення *Латиського* не дають повного уявлення про історію та стан сучасної літературознавчої науки Латвії. **Мета даної статті** полягає у тому, щоб ознайомити українських читачів із розвитком літературних енциклопедичних видань цієї балтійської країни, починаючи від перших років ХХ ст. і до наших днів. Власне, всі нижче описані джерела є вагомими першорядними інформаційними орієнтирами для тих, хто хоче вивчати письменництво Латвії.

Виклад основного матеріалу.

Бібліографічний покажчик (bibliogrāfiskais rādītājs)

На початку ХХ ст. почали з'являтися перші латиськомовні бібліографічні покажчики літературних творів. 1902 р. біограф, історик і журналіст Матісс Аронс уклав досить солідний «Покажчик латиської перекладеної художньої літератури» [14]. Починаючи з 90-х років ХІХ ст. Яніс Місінш (якого пізніше було визнано засновником латвійської наукової бібліографії) розпочав створювати каталог книг, які були видані латиською мовою. Результатом його кропіткої і довготривалої праці став «Покажчик латиської літератури» у двох частинах. Перший том (1924 – рік видання) [39] – про загальні та наукові книги (1585 – 1910 рр.), другий (1937) [40] – художню літературу та мистецтво (1585 – 1925 рр.). 1936 р. у Ризі вийшов друком ще один покажчик – «Книги для латгальських латишів: видано на латгальському діалекті...» [45]. Його упорядницею була Валерія Сейле, перша латгалка, яка здобула вищу освіту (1916 р. вона закінчила Бестужевські вищі жіночі курси) та одна із найвидатніших суспільно-культурних діячів Латгалії ХХ ст. В. Сейле дослідила історію латгальського книговидання та преси, систематизувала книги, які були видані в Латгалії з 1585 року по 1936 рік, та разом із уже згадуваним Я. Місіншем склала перший повний бібліографічний покажчик книг, виданих на латгальському діалекті.

У другій половині ХХ ст. бібліографічні покажчики латвійської літератури створюються

як радянськими вченими на території Латвії, так і латиськими емігрантами закордоном. Об'єктом систематизації здебільшого була оригінальна або перекладена література латишів якимось певного періоду, місця і форми публікації («Латиська художня література російською та іншими народними мовами СРСР. 1917 – 1956» (1958) [24], «Публікації латиської художньої літератури в періодиці Латвійської РСР: 1981 – 1985» [25] та ін.). Приміром, у покажчику «Латвійська та латиська перекладена художня література» (1967) [20] – робота відомої латиської бібліографіні Арії Бремпе – весь матеріал згруповано у три розділи. Перший містить загальну й індексну бібліографію із списком художньої літератури, літературної критики, надрукованої у періодичних та інших виданнях. Тут можна знайти всі найменування книг, які були заборонені за часів, коли Латвія була частиною Російської імперії та незалежною Латвійською республікою. У другому розділі подається безпосередньо бібліографія художньої літератури: загальна, перекладознавча (переклади латиських творів на різні мови світу), тематична (реєстр за окремими жанрами, розділи «Дитяча література», «Літературознавство»). У найбільшому третьому (він обіймає дві третини всього покажчика) – окремі бібліографії латиських та іноземних письменників.

У часи радянської окупації в Латвії виходили й двомовні – латисько-російські – покажчики. Такими є бібліографічні посібники, підготовлені працівниками Державної бібліотеки Латвійської РСР ім. Лаціса, про здобутки латвійського радянського літературознавства – «Латиське радянське літературознавство і критика: бібліографічний покажчик» (1984 – 1987 рр.) [28; 29; 30]. Кожний том поділявся на 5-ть розділів («Матеріали загального змісту про радянську літературу і літературознавство», «Латиська література», «Російська література», «Література інших народів СРСР», «Література народів зарубіжних країн»), які здебільшого мали власні підрозділи. Приміром, структуру частини під назвою «Латиська література» покажчика, в якому зафіксовані публікації 1940 – 1945 рр. [28], склали: «Матеріали загального характеру» (перерахували джерела щодо підготовки до декади латиського мистецтва у Москві), «Союз радянських письменників Латвії» (список публікацій про заснування Союзу письменників Латвійської РСР та роботу І-ого з'їзду радянських письменників Латвії), «Літературні видання», «Фольклор», «Художня література» (були виокремлені «Поезія», «Проза», «Драматургія», «Література для дітей і молоді»),

«Літературознавство» («Історія літератури», «Теорія літератури», «Критика»), «Літературні зв'язки» (реєстр перекладознавчих студій), «Література про окремих авторів». До цих п'яти розділів могли додаватися ще різні індекси, як-от «Видання латиського літературознавства та критики», «Альманахи. Збірники» або «Збірки творів».

Загалом кажучи, у цих бібліографічних покажчиках були зареєстровані майже всі публікації, присвячені латвійській і латиській літературам, які були надруковані латвійськими та іншими видавництвами Радянського Союзу та частково – закордонними. Подавався перелік усіх робіт літературознавців Латвії, які описали літературні явища інших народів. Мали ці реєстраційні дослідження і міждисциплінарну лінію – матеріали про п'єси латиських драматургів, які йшли на сценах театрів СРСР, та про радянські фільми за мотивами латиських художніх творів. Текстове наповнення розділів «Література інших народів СРСР» і «Література народів зарубіжних країн» спочатку подано за назвами народів (азербайджанська, англійська, українська і т. п.), а потім – за іменами національних авторів. «Матеріали загального характеру, – за словами укладачів, – згруповано в хронологічному порядку, в межах одного року – в алфавітному. Літературу про письменників окремих народів розміщено за алфавітом прізвищ письменників, матеріали про них – в хронологічному порядку, в межах одного року – в алфавітному. В кожному розділі або підрозділі спочатку подано відомості про книги, потім – статті, а далі – рецензії на книги і вистави» [29, с. 15]. Зрозуміло, що ці довідкові фоліанти були забарвлені комуністичною пропагандою, але, як бачимо, їхній інформаційний каталог був широкоохоплюючим, різноматематичним та наразі є цінним історичним артефактом.

Не обійшлося у часи радянської Латвії і без акценту на здобутках російської літератури: 1957 р. О. Пусе і Й. Вейнберг уклали окремий латиськомовний покажчик «Krievu literatūras klasīķi. XVIII – XIX gs.» («Класики російської літератури. XVIII – XIX ст.»). Мали місце також і видання, присвячені виключно літературам народів, які проживали на території Радянського Союзу. Прикладом є покажчик «Народні письменники СРСР» [44], де містилася інформація про абхазьких, вірменських, грузинських, карельських, литовських, молдавських, таджицьких, єврейських та інших авторів, твори яких були перекладені на латиську мову. Водночас до бібліографічних статей покажчика включалися

ще російськомовні переклади художніх творів і російськомовна літературознавча критика. Слід відмітити, що тут, порівнюючи з іншими народними літературами, українське письменство виглядає достатньо представленим – це невеликі огляди збірників українських творів та стану української літератури, статті про Т. Шевченка, І. Франка, М. Коцюбинського, Лесю Українку, Остапа Вишню і ще про 17-х письменників і письменниць. Про кожного автора і авторку написано невелику біографію, подано перелік художніх творів (спочатку переклади латиською мовою, потім – російською), список літературознавчих досліджень (спочатку переклади латиською, потім – російською). Значущість цього і подібних йому бібліографічних покажчиків полягає у тому, що його дані дозволяють оцінити і порівняти рівень популяризації різних літератур народів Радянського Союзу в Латвії.

Одним із знакових латвійських літературних покажчиків є п'ятитомна «Бібліографія видань латиської еміграції» (1968 – 96 рр.), яку уклав Б. Єгерс [23]. Перші чотири томи було видано у м. Стокгольмі (Швеції), а останній – м. Ризі (Латвії). У них (загальна кількість сторінок – близько 2250) проінформовано про 11250 бібліографічних одиниць – книги, брошури, комплекти періодичних видань, замітки, карти, програми та каталоги, а у додатку – про іноземні видання. Цінність усіх цих довідників підвищують численні допоміжні покажчики: покажчик місця видання, покажчик видавництв, установ, організацій і колекцій, покажчик осіб і покажчик назв.

З 90-х років ХХ ст., в уже незалежній Латвії, починають з'являтися різноманітні вузькофахові літературознавчі бібліографічні покажчики (про літературні премії, сучасну латиську драматургію, коротку прозу тощо). Серед них виокремлюються декілька солідних і ґрунтовних покажчиків за літературними родами і жанрами, як-от «Покажчик латиських романів. 1873 – 2013» (1997, 2014) [21], «Покажчик збірок латиської поезії» (2010) [13], «Покажчик латиських п'єс» (2013) [22].

Отже, спочатку латиські літературознавці зібрали всі відомості про романну творчість Латвії у «Latviešu romānu rādītājs...» («Покажчик латиських романів...»). Перше видання (1997 р.) – це реєстр романів від 1873 до 1996 рр., друге (2014 р.) – було дещо перероблено й доповнено списком романів, які з'явилися продовж 1997 – 2013 рр. Слід зауважити, що роман – це жанр, який є достатньо розробленим у Латвії: близько 500 авторів писали у цій жанровій формі.

Перший романний фрагмент датується 1878 р. – це початкові розділи першого латиськомовного реалістичного роману «Часи землемірів» («Mērnīeku laiki») братів Рейніса й Матиса Каудзите (Reinis Kaudzīte, Matīš Kaudzīte). Від тих пір нові романи на латиській мові друкувалися періодично, від декількох одиниць до півсотні за рік. Статистика свідчить, що у 1935 р. – 42, у 1936 р. – 58, у 1937 р. – 44, у 1938 р. – 45, у 1970 р. – 40. Не бракує в Латвії й півдних романістів: найбільше романів є у творчому доробку Аїди Нїедри (Aīda Nīedra) – 36; у А. Дзілюмса (Alfrēds Dziļums) – 30, у В. Лаціса (Vilis Lācis) – 23, у А. Упітса (Andrejs Upīts) – 21, у А. Еглітиса (Anšlavs Eglītis) – 20. Близько 33-х латиських письменників опублікували десять і більше романів, а 50 авторів – до п'яти або десяти. Отож, матеріалу для покажчика було достатньо.

Структура «Покажчика латиських романів...» наступна: 1) у першій частині в алфавітному порядку наведені імена, прізвища, псевдоніми авторів романів, поряд із кожним у хронологічному порядку написані публікації їхніх романів та романних фрагментів; 2) друга частина складається з розташованих у хронологічному порядку назв романів; 3) третя – романи в алфавітному порядку. До речі, у цьому покажчику зафіксовані ще всі найменування частин і циклів романів.

У 2010 р. Хелена Акатова уклала «Latviešu dzejoļu krājumu rādītājs» («Покажчик збірок латиської поезії»), де на 500 сторінках представлені всі колекції лірики від 1685 р. до 2007 р., видані як на території Латвії, так і поетами-емігрантами – в інших країнах. Об'єктом покажчика також стали збірки віршів для дітей, поетичні добірки, антології, збірники статей (в яких є записи про не опубліковану поезію або опубліковану виключно в періодичній пресі), окремо надруковані балади і поеми. Разом із тим у передмові відзначено, що «у покажчику відсутні відомості про рукописи не опублікованих віршів, оскільки їх було важко ідентифікувати, і крім того, їх неможливо описати за основними вимогам цього покажчика – давати точні дані про час і місце видання» [13, с. 5].

Починається «Покажчик збірок латиської поезії» із «Ievads» («Передмови»), де І. Калніня описала історію створення покажчика, а Х. Акатова – його будову. Далі розміщені «Saīsinājumi» («Скорочення») і три частини з різними видами подачі інформації – «Latviešu dzejnieku un viņu dzejoļu krājumu alfabētiskais rādītājs» («Алфавітний покажчик латиських поетів і збірок їхніх віршів»), «Latviešu dzejoļu

krājumu hronoloģiskais rādītājs» («Хронологічний покажчик збірок латиських віршів»), «Latviešu dzejoļu krājumu nosaukumu alfabētiskais rādītājs» («Алфавітний покажчик назв збірок латиських віршів»). Оформлення в алфавітному порядку наступне:

«Ābele Kārlis, sen.

1947 Vēlais viesis. Balādes. – Vircburga: Ceļš. В 1999 Netveramā pagātnes gaisma. Liriskā dzeja, leģendas, stāsti, balādes. Sast. J. Kursīte. – Rīga: Madris» [13, с. 9].

Тобто, у першому рядку – прізвище та ім'я автора, у наступних – рік виходу у світ, назва збірки поезій, упорядник (якщо є), місце видання і видавництво. Згадується лише те авторське ім'я, під яким видавалася конкретна збірка (якщо це псевдонім, то не розшифровується справжнє прізвище та ініціали). Якщо одна збірка віршів має кількох авторів, то видання повторюється за кожним автором. Якщо в антології чи добірці віршів більше ніж 5-ть авторів, то запис збірки у покажчику відображається за іменем укладача. Деякі статті доповнено додатковою інформацією, як-от у круглих дужках може бути написано жанр поезії або у квадратних дужках – час написання поезії, співавтори, упорядник, структура видання. Зрозуміло, що у хронологічному списку, спочатку зазначено рік появи збірки, а вже потім – автора, назву збірки, місце видання, видавництво (можуть даватися пояснення щодо року видання тощо). Не забули зареєструвати і збірки, автор яких невідомий або саме авторство знаходиться ще під питанням. Алфавітний список творів відкривається тими збірками, назви яких починаються з цифр, приміром – «100 dzejoļi (Račs Guntars) 1994» або «12 mēneš (Rainis) 1927» (після назви збірки поезій у дужках написано ім'я автора, а далі – рік). Далі йде перелік за літерами латиської абетки: «Ābeļzieda (Plūdons Vilis) 1971» і т. д. Загалом ці та інші правила, за якими укладався покажчик, доступно прописані у вступному слові.

Біографічний словник (biogrāfiskā vārdnīca), збірка життєписів (biogrāfiju krājums), літературні портрети (literārie portreti)

Достатньо поширеними в латвійському літературознавстві є різноманітного вигляду інформаційні видання щодо біографій письменників. У залежності від кількості й обсягу матеріалу – це можуть бути біографічні словники, збірки життєписів або так звані «літературні портрети» («Працівники латиської літератури: біогр. словник» (1965) [26], «Письменники радянської Латвії» (1976) [19] і т. п.). Обов'язковими складниками таких довідників є фото письменника,

коротка біографія, огляд творчості, інформація про переклади творів на інші мови та огляд літератури про письменника. Приміром, аналогічну будову мають 147 статей біографічного словника Ілгоніса Берсонса – «Latviešu Padomju Rakstnieki» («Латвійські радянські письменники», 1963).

Безперечно, найавторитетнішим латиськомовним біографічним словником є «Latviešu rakstniecība biogrāfijās» («Латвійська література у біографіях») [31]. Перше видання – 1992 р., друге – 2003 р. (були виправлені помилки та внесені доповнення). На ті часи це були найповніші літературознавчі видання подібної тематики. В передмові редактор роз'яснив, що у контекст терміну «rakstniecība» = «література або писемність» (воно винесене у заголовок книги) включається не лише письменницька робота, але і перекладацька, літературознавча та видавнича. Тобто, у цьому лексиконі уміщена біографічна інформація як про письменників, так і про біографів, видавців, фольклористів, мистецтвознавців, перекладачів і лінгвістів. Також тут розповідається про митців, які працювали на території Латвії, та про представників латиської культурно-наукової діаспори різних країн світу. Тексти проілюстровано приблизно 800 фотографіями. До речі, якщо у першому виданні було близько 1600 біографій, то у другому – більше ніж 2000.

Оскільки це словник, то інформацію подано стисло, нерідко скорочено. Багато тих, кому присвячені статті, працювали в іншій, не літературній, сфері. Тому в статтю цього біографічного словника були включені відомості виключно пов'язані з їхньою літературною діяльністю, та додані інші, лише найважливіші, дати та дані. Назва статті – ім'я та прізвище або літературний псевдонім. Місце народження прописано за тим адміністративним поділом, який був у часи народження; дата народження та смерті – за новим стилем; назви країн, міст, селищ та інших географічних об'єктів – відповідно до конкретного часового проміжку. Якщо твір написано іноземною мовою, то його назву перекладено латиською мовою. Зафіксовані дата першої публікації, час виходу і назва екранізації. Ці та інші пояснення читач може прочитати в передмові до лексикону.

Структура другого видання «Латвійської літератури у біографіях» (2003) – «Priekšvārds» («Передмова»), «Saīsinājumi» («Скорочення»), «A – Ž» (біографічні статті в алфавітному порядку), «Literatūras darbnieku dzimšanas datu hronoloģisks rādītājs» («Хронологічний покажчик дат народження літературних діячів»), «Literatūras darbnieku pseidonīmu un uzvaru alfabētiskais

rādītājs» («Алфавітний покажчик псевдонімів і прізвиськ літературних діячів»), «Literatūras darbnieku dzimšanas vietas» («Місця народження літературних діячів»), «Literatūras darbnieku arbedījuma vietas» («Місця поховання літературних діячів»), «Avoti un literatūra» («Список використаних джерел»). Над обома виданнями цього біографічного словника працював колектив авторів Інституту літератури, фольклору та мистецтва Латвійського університету. Головним редактором був доктор філологічних наук Вікторс Хаусманіс (Viktors Hausmanis).

Науковцями цього ж інституту в 1994 р. була започаткована серія збірок під назвою «Latviešu rakstnieku portreti» («Портрети латиських письменників»). Вийшло декілька книг із монографічними статтями про життєвий і творчий шлях відомих і маловідомих письменників різних періодів, стилів і напрямів. Попервах з'явилися вербальні зображення письменників 20 – 30-х років ХХ ст. [33]: В. Вавере (Vera Vāvere) написала про П. Грузну (Pāvils Gruzna), Б. Калначс (Benedikts Kalnačs) – Ю. Петерсонса (Jūlijs Pētersons), А. Рожкалне (Anita Rožkalne) – К. Заріньша (Kārlis Zariņš), І. Кіршентале (Ingrīda Kiršentāle) – А. Грінса (Aleksandrs Grīns), Х. Хіршс (Harijs Hiršs) – Я. Веселіса (Jānis Veselis), І. Калніня (Ieva Kalniņa) – З. Лазду (Zinaīda Lazda), А. Скурбе (Astrīda Skurbe) – Е. Коціню (Elvīra Kociņa), Л. Рубіне (Lilita Rubīne) – Е. Адамсонса (Eriks Ādamsons), І. Треймане (Inese Treimane) – А. Дзілюмса (Alfreds Dziļums), Б. Смілктія (Benita Smilktiņa) – К. Лесінша (Knuts Lesiņš). У цьому ж році було видано наступну – «Latviešu rakstnieku portreti. 70. – 80. gadi.» («Портрети латиських письменників. 70 – 80-ті рр.»), 1994), де нарахувалося вже 26-ть біографій. Через чотири роки «літературні портрети» поповнилися біографічними дослідженнями про Я. Юрканса (Jānis Jurkāns), Л. Стумбре (Lelde Stumbre) та ще чотирьох письменників, творчий злет яких припав на 70 – 90-ті роки ХХ ст. [34]. Власне кожний такий портрет – це ґрунтовна літературознавча студія про письменника, з його фотопортретом, бібліографією творів, списком рецензій, статей, досліджень про нього. Додам, що вийшли друком збірки біографій традиціоналістів і модерністів [36], письменників-емігрантів [37; 38] та позитивістів [35]. Очевидно, що перераховані серійні розвідки не претендують на всеохоплюваність щодо літературного процесу Латвії, а лише проливають світло на індивідуальність і письменництво окремих її представників.

«Література Латвії у портретах» А. Пранде – перша літературно-мистецтвознавча енциклопедія Латвії

«Latvju rakstniecība portretjās» («Література Латвії у портретах») (1926) [43] – унікальна книга, упорядкована Альбертом Пранде, де істориками літератури та мистецтва було зібрано інформацію про латвійських письменників, публіцистів, журналістів, мистецтвознавців і музичних критиків, охарактеризовано періодику. Понад 1300 біографій доповнено багатою колекцією фотографій – 1228 зображень (портрети, автографи, зразки рукописів, обкладинки книг і періодичних видань та ін.). У виданні охоплено період від 1530 до 1926 років. У передмові А. Пранде зауважив, що він прагнув створити не академічне видання для професіоналів, а зрозумілу і легко читаючу літературно-мистецтвознавчу книгу для широких кіл. Робота над цим енциклопедичним дослідженням тривала майже 4 роки. А. Пранде намагався не лише зібрати й упорядкувати відомі артефакти, але і відшукати якомога більше невідомих інформаційно-візуальних матеріалів. Відомо, що він відвідав всі регіони Латвії, всі можливі місця, пов'язані з життям латвійських митців. І в багатьох місцевих садибах і церквах йому справді вдалося знайти безліч унікальних і невідомих рукописів, документів. Водночас йому допомагали у формуванні джерельної бази самі письменники, журналісти, книголюби, тодішні директори бібліотек і музеїв. Приміром, близько 240 зображень книг, журналів і газет було надіслано відомим бібліофілом Я. Місіньшем. Зафіксовано, що у 1923 р. у пресі публікувалися прохання А. Пранде до культурних і громадських діячів, які мають відношення до теми «Співробітники латвійської преси», надсилати йому свої портрети, автографи та короткі біографічні дані.

6 тисяч примірників «Літератури Латвії у портретах» побачили світ навесні 1926 року. 500 книг було надруковано на крейдованому папері та в особливо гарному шкіряному томі (ціна – 70 латів), решта – на папері для ілюстрацій в м'якій обкладинці (ціна – 25 латів). Книга отримала безліч позитивних відгуків і стала тогочасним бестселером. Такий успіх значною мірою був зумовлений оформленням матеріалу – текст плюс його візуалізація. «У стрімкому житті нашого століття, – стверджував у вступному слові А. Пранде (який, до речі, був художником і кілька років очолював відділ ілюстрацій журналу «*Ilustrēts Žurnāls*»), – образ має велике значення, особливо задля отримання швидкої, конкретної та певної інформації. Прагнення побачити все на власні очі

наділило малюнок великою роллю розповсюджувача культури» [43, с. II]. Цілком можна погодитися із С. Раудіве (Signe Raudive), що ілюстративний матеріал «Літератури Латвії у портретах» дає можливість читачам зрозуміти «естетичний смак і цінності представлених епох», «помітити деякі нюанси в літературних творах авторів» [41].

Структура цієї енциклопедії побудована за хронологічно-літературознавчим принципом. Все розкладено у 4-и великі розділи:

1. *Visvecākie laiki* (Прадавні часи);
2. *Vecie laiki* (1530 – 1850) (Давні часи);
3. *Jaunie laiki* (1850 – 1893) (Нові часи);
4. *Visjaunākie laiki* (1893 – 1925) (Найновіші часи).

Всі розділи, окрім першого, мають ще підрозділи, які є своєрідними історико-мистецькими мітками виокремленого часу. Зокрема, є частини про перші пам'ятки латиської писемності, світську літературу («Зусилля просвітителів», «Звільнені зусилля і сентименталізм»), про період національного романтизму, неонаціоналізму, декадентства, неокласицизму. Безперечно, роблячи такого роду літературознавчий каркас енциклопедії А. Пранде певною мірою скористався поділом на літературні течії, напрями, школи, який уже зробив до нього Т. Зейфертс (Teodors Zeiferts) у своїй трьохтомній «*Latviešu rakstniecības vēsture*» («Історія латиської літератури»), 1922 – 1925).

Наприкінці цього Прандового видання опубліковано ще три наукові розвідки: «Література про образотворче мистецтво та будівництво» (автор – Я. Сіліньш (*Jānis Siliņš*)), «Література про музику» (автор – Є. Порукс (*Jēkabs Poruks*)), «Латгальське письменство і газетярство за останні 20-ть років» (автор – Е. Еґо (*Edgars Ego*)).

Енциклопедія нового формату і найповніша історія літературного життя Латвії – literatura.lv.

Якщо майже сто років тому говорили, що «Література Латвії у портретах» А. Пранде має бути на столі у кожного латиша (слова Яніса Веселіса (*Jānis Veselis*) у 197 номері *Rīgas Ziņas* за 1926 р.), то наразі, якщо ви хочете дізнатися про літературу Латвії, то спершу вам слід зайти на сторінки сайту **literatura.lv**. Створили цей віртуальний інформаційний ресурс про латвійських літературних діячів і літературні твори від XVI ст. до наших днів дослідники Інституту літератури, фольклору та мистецтва Латвійського університету декілька років тому. Сайт (на 99 відсотків латиськомовний, є інформативні дані англійською мовою, деякі назви подано на мові оригіналу) – безкоштовний і доступний для будь-кого

без обмежень. Всі охочі можуть скористатися різними пошуковими можливостями, щоб знайти потрібну інформацію про латиську літературу, авторів, їхній життєвий шлях, художні твори, а також переглянути латиську писемність у різноманітних контекстах тощо. Наразі **literatura.lv** містить понад 5400 біографічних сторінок про письменників, літературознавців, видавців, критиків, редакторів, перекладачів, ілюстраторів, а також основну інформацію про майже 35 000 творів. База даних регулярно доповнюється, корегується та поповнюється найновішою інформацією про нові видання латиської літератури, літературознавчих праць щодо латвійського письменства, які публікуються в Латвії та за кордоном. Також на **literatura.lv** постійно повідомляють про різноманітні літературно-мистецькі події та ювілеї митців Латвії, про закордонні конференції та заходи, в яких беруть участь латвійські літературознавці. Керівником цього проєкту є докторка філологічних наук, директорка Інституту літератури, фольклору та мистецтва Латвійського університету Ева Еглая-Крістсоне (Eva Eglāja-Kristšone).

Безперечно, наявна інтернет-енциклопедія являє собою компіляцію друкованих джерел. На сторінці про історію створення цього проєкту відзначено, що **literatura.lv** «ґрунтується на попередніх дослідженнях і базах даних, підготовлених дослідниками Інституту літератури, фольклору та мистецтва: «Латвійська література у біографіях» (1992, 2003), «Показчик латиських романів. 1873 – 2013» (1997, 2014), «Показчик збірок латиської поезії» (2010), «Показчик латиських п'єс» (2013), «Показчик латиської короткої

прози» («Latviešu īsprozas rādītājs», 2015)» [41]. Загалом, **literatura.lv** – наразі найповніша літературознавча енциклопедія про латиську літературу, сховище всіх попередніх паперових видань, які відносяться до художньої літератури і літературознавства.

Висновки. Можна впевнено стверджувати, що за останні сто років сформувався численний і різноформатний каталог латвійських літературознавчих видань енциклопедичного характеру (бібліографічні покажчики, біографічні словники, збірки життєписів, літературні портрети, енциклопедії, бібліографії окремих письменників та ін.). В обмежених рамках цієї статті проаналізувати всі види літературних «енциклопедій», які були створені латиськими літературознавцями в Латвії та в еміграції, неможливо. Зокрема, поза нашою увагою залишилися зібрання автобіографій письменників (rakstnieku autobiogrāfiju krājums) – ще одна форма розповіді про літературну творчість, яка досить цікаво представлена в латиському літературознавстві, починаючи з 20-х років ХХ ст. [18; 15; 27; 42; 46; 47]. Не йшла мова і про англійські довідкові видання компаративного характеру – «Baltic drama...» («Балтійська драма...», 1981) [16] і «Baltic Writers: Estonia, Latvia, Lithuania...» («Балтійські письменники: Естонія, Латвія, Литва...», 2009) [17], – де акцентується на взаємопов'язаності трьох балтійських літератур. Тобто, кожен, хто хоче познайомитися з різнобарвним і масштабним письменництвом Латвії, має великий вибір енциклопедичних літературознавчих джерел, які допоможуть йому зорієнтуватися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абола М. Е. Латиська література. *Українська літературна енциклопедія*. Т. 3. Київ: Головна редакція української радянської енциклопедії, 1995. С. 135–153.
2. Бел А. А. Клітка / з латиськ. пер. З. Коваль; передм. М. Жулинського. Київ: Дніпро, 1986. 254 с.
3. Вацієтіс О. Відземське шосе / передм., пер. з лат. І. Драча. Київ: Рад. письменник, 1965. 47 с.
4. Вацієтіс О. Бурштиновий оберіг: поезії / передм., пер. з лат. І. Драча. Київ: Молодь, 1981. 143 с.
5. Райніс Я. Лірика / пер. з лат., вступ. стаття М. Терещенка. К.: Дніпро, 1965. 223 с.
6. Райніс Я. Вій, вітрику! / пер. з лат., упоряд. та авт. вступ. статті С. Тельнюк. Київ: Веселка, 1971. 211 с.
7. Садловський Ю. Латвійський модернізм на рандеву з українським модернізмом (Майже заклик) *Слово і час*. 2003. № 11 (515). С. 82–83.
8. Українська літературна енциклопедія Т. 1. Київ: Головна редакція УРЕ, 1988. 536 с.
9. Українська літературна енциклопедія. Т. 2. Київ: Українська Радянська Енциклопедія, 1990. 576 с.
10. Українська літературна енциклопедія. Т. 3. Київ: Українська енциклопедія, 1995. 496 с.
11. Упіт А. Новели / пер. з лат., вступ. сл. В. Козаченка; комент. К. Крауліня. Київ: Дніпро, 1980. 255 с.
12. Шпиталь А. Латиська література і Шевченко. *Шевченківська енциклопедія*. Т. 3. Київ: НАН України, 2013. С. 706–708.
13. Akatova H. Latviešu dzejoļu krājumu rādītājs. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2010. 574 lpp.
14. Ārons M. Latviešu tulkotās beletristikas rādītājs / sast. M. Ārons. Rīga: Zinību komisija, 1902. 269 lpp.

15. Atziņas: Latvju rakstnieku autobiografijas / sast. K. Egle. Cēsis: O. Jēpes izdevniecība, 1924. 428 lpp.
16. Baltic drama: A handbook and bibliography / red. A. Straumanis. Illinois: Waveland Press, 1981. 705 p.
17. Baltic Writers: Estonia, Latvia, Lithuania. A reference guide to authors and their works. Vilnius: LLTI, 2009. 387 p.
18. Bērnu rakstnieki stāsta par sevi Rīga: Garā pupa, 2000. 92 lpp.
19. Bērsons I. Padomju Latvijas rakstnieki. Rīga: Liesma, 1976. 679 lpp.
20. Brempele Ā. Latviešu un latviski tulkotā daiļliteratūra. Rīga: Zinātne, 1967. 204 lpp.
21. Briedis R., Hiršs H., Rožkalne A. Latviešu romānu rādītājs. Rīgā: Datu baze «Literāti», 1997. 260 lpp.
22. Hausmanis V. Latviešu lugu rādītājs. Rīga: Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2013. 319 lpp.
23. Jēgers B. Latviešu trimdas izdevumu bibliogrāfija (1940 – 1991). Stokholma: Daugava, 1968. 408 lpp.
24. Latviešu daiļliteratūra krievu un citu PSRS tautu valodās. 1917 – 1956: Bibl. rād. / sast. Ā. Brempele, V. Jauģiets, E. Peile. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Fundamentālā bibliotēka, 1958. 140 lpp.
25. Latviešu daiļliteratūras publikācijas Latvijas PSR periodiskajos izdevumos: 1981 – 1985: bibliogrāfiskais rādītājs / sast. L. Prūse. Rīga: Latvijas PSR Valsts Grāmatu palāta, 1987. 574 lpp.
26. Latviešu literatūras darbnieki: Biogr. vārdnīca. Rīgā: Zinātne, 1965. 375 lpp.
27. Latviešu literatūras darbnieki Rietumu pasaulē: Jaunākais posms / virsred. V. Ruņģe. Itkā, ASV: Mežābele, 1991. 412 lpp.
28. Latviešu padomju literatūras zinātne un kritika: Bibliogrāfiskais rādītājs. 1. sējums. 1. daļa 1940 – 1945. Rīga, V. Lāča LPSR Valsts bibliotēka, 1984. 220 lpp.
29. Latviešu padomju literatūras zinātne un kritika: Bibliogrāfiskais rādītājs. 1. sējums. 2. daļa. 1946 – 1950. Rīga: V. Lāča LPSR Valsts bibliotēka, 1985. 294 lpp.
30. Latviešu padomju literatūras zinātne un kritika: Bibliogrāfiskais rādītājs. 1. sējums. 3. daļa 1951 – 1955. Rīga: V. Lāča LPSR Valsts bibliotēka, 1987. 294 lpp.
31. Latviešu rakstniecība biogrāfijās. Rīgā: Zinātne, 2003. 739 lpp.
32. Latvju rakstniecība portrejās. URL: <https://www.literatura.lv/work/417500?lang=lv> (дата звернення: 15.09.2022)
33. Latviešu rakstnieku portreti. 20. un 30. gadu. Rīga: Artava, 1994. 200 lpp.
34. Latviešu rakstnieku portreti. 70. – 90. gadi. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998. 127 lpp.
35. Latviešu rakstnieku portreti. Pozitīvistī. Rīga: Zinātne, 2002. 219 lpp.
36. Latviešu rakstnieku portreti. Tradicionālisti un modernisti. Rīga: Zinātne, 1996. 185 lpp.
37. Latviešu rakstnieku portreti. Trimdas rakstnieki. Rīga: Zinātne, 1994. 144 lpp.
38. Latviešu rakstnieku portreti. Trimdas rakstnieki. Rīga: Zinātne, 1999. 188 lpp.
39. Misiņš J. Latviešu rakstniecības rādītājs: 1585 – 1910. 1. sēj. Rīga: Latviešu Grāmatu tirgotāju un izdevēju biedrība, 1924. 734 lpp.
40. Misiņš J. Latviešu rakstniecības rādītājs: 1585 – 1925. Rīga: Kultūras fonds, 1937. 1141 lpp.
41. Par literatura.lv. URL: <https://literatura.lv/par-projektu> (дата звернення: 15.09.2022)
42. Pašportreti: autori stāsta par sevi / red. Zeltiņš T. Bruklina: Grāmatu draugs. 1965. 416 lpp.
43. Prande A. Latvju rakstniecība portrejās. Rīga: Letas izdevums, 1926. 515 lpp.
44. PSRS Tautu Rakstnieki. Literatūras rādītājs, Rīga, 1970, 522 lpp.
45. Seile V. Grāmatas Latgales latviešiem: latgaliešu dialektā izdoto grām. hronoloģiskais, sistemātiskais, aut. un izdevēju rād.: 1585 – 1936. Rīga: Valters un Rapā, 1936. 600 lpp.
46. Sieviete latvju rakstniecībā: Autobiogrāfijas un apskati. Jelgava: Jelgavas Ziņas, 1936.
47. Trimdas rakstnieki: autobiogrāfiju krājums. 3 d. / virsred. P. Ērmanis, red. A. Plaudis. Vīļa Štāla Apgāds, 1947. 332 lpp.